

Ὅτι μὲν ὑμεῖς, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, πεπόνθατε ὑπὸ τῶν a
ἐμῶν κατηγορῶν, οὐκ οἶδα· ἐγὼ δ' οὖν καὶ αὐτὸς ὑπ' αὐτῶν
ὀλίγου ἐμαυτοῦ ἐπελαθόμην, οὕτω πιθανῶς ἔλεγον. καί-
τοι ἀληθές γε ὡς ἔπος εἰπεῖν οὐδὲν εἰρήκασιν. μάλιστα δὲ
αὐτῶν ἐν ἐθαύμασα τῶν πολλῶν ὧν ἐψεύσαντο, τοῦτο ἐν
ᾧ ἔλεγον ὡς χρῆν ὑμᾶς εὐλαβεῖσθαι μὴ ὑπ' ἐμοῦ ἐξαπα-
τηθῆτε ὡς δεινοῦ ὄντος λέγειν. τὸ γὰρ μὴ αἰσχυνθῆναι ὅτι b
αὐτίκα ὑπ' ἐμοῦ ἐξελεγχθήσονται ἔργῳ, ἐπειδὰν μὴδ' ὅπω-
στιοῦν φαίνωμαι δεινὸς λέγειν, τοῦτό μοι ἔδοξεν αὐτῶν
ἀναισχυντότατον εἶναι, εἰ μὴ ἄρα δεινὸν καλοῦσιν οὗτοι
λέγειν τὸν τάληθῆ λέγοντα· εἰ μὲν γὰρ τοῦτο λέγουσιν,
ὁμολογοῖν ἂν ἔγωγε οὐ κατὰ τούτους εἶναι ῥήτωρ. οὗτοι
μὲν οὖν, ὥσπερ ἐγὼ λέγω, ἢ τι ἢ οὐδὲν ἀληθές εἰρήκα-
σιν, ὑμεῖς δέ μου ἀκούσεσθε πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν – οὐ
μέντοι μὰ Δία, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, κεκαλλιεπημένους γε
λόγους, ὥσπερ οἱ τούτων, ῥήμασί τε καὶ ὀνόμασιν οὐδὲ c
κεκοσμημένους, ἀλλ' ἀκούσεσθε εἰκῆ λεγόμενα τοῖς ἐπι-
τυχοῦσιν ὀνόμασιν – πιστεύω γὰρ δίκαια εἶναι ἃ λέγω
– καὶ μηδεὶς ὑμῶν προσδοκησάτω ἄλλως· οὐδὲ γὰρ ἂν
δήπου πρόποι, ὧ ἄνδρες, τῆδε τῆ ἡλικία ὥσπερ μειρακίῳ
πλάττοντι λόγους εἰς ὑμᾶς εἰσιέναι. καὶ μέντοι καὶ πάνυ,
ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τοῦτο ὑμῶν δέομαι καὶ παρίεμαι· ἐὰν
διὰ τῶν αὐτῶν λόγων ἀκούητέ μου ἀπολογουμένου δι'
ᾧ ἄνπερ εἶωθα λέγειν καὶ ἐν ἀγορᾷ ἐπὶ τῶν τραπεζῶν, ἵνα
ὑμῶν πολλοὶ ἀκηκόασι, καὶ ἄλλοθι, μήτε θαυμάζειν μήτε d
θορυβεῖν τούτου ἔνεκα. ἔχει γὰρ οὕτως. νῦν ἐγὼ πρῶτον

Ljudi Atenjani, ne znam kako su na vas djelovali moji 17
tužitelji! Ja zaista i sâm gotovo od njih obnevidjeh. Tako
su uvjerljivo govorili. Pa ipak nisu takoreći ništa istinito
rekli. A najviše sam se kod njih, od mnogo toga što su
slagali, začudio jednoj stvari – onoj kad su govorili da
morate biti na oprezu da vas ne prevarim, jer da sam stra- b
šan u govoru. A što ih nije bilo stid da ću ih odmah djelom
pobiti kad se pokaže da nipošto nisam strašan u govoru,
to mi se učini da je u njih najbestidnije, osim ako ne na-
zivaju strašnim govornikom onoga tko govori istinu; jer
ako to kažu, ja bih upravo onda priznao da po njima ni-
sam govornik. Oni su, dakle, kao što kažem, istinito rekli
nešto malo ili ništa, a vi ćete od mene čuti svu istinu. Ali
Zeusa mi, ljudi Atenjani, nećete slušati govore lijepo iski- c
ćene i ukrašene riječima i izrazima poput njihovih, nego
ono što ću nasumce govoriti riječima kakve mi se nadadu!
Ta vjerujem da je pravo što kažem i nitko od vas neka
ne očekuje drukčije. Jer ne bi valjda, ljudi, ni dolikovalo
ovim mojim godinama da kao mlado momče gradim go-
vore i izlazim pred vas. Ali vas, ljudi Atenjani, i ovo iz dna
duše molim i prosim: ako me čujete kako se branim istim
onakvim riječima kakvima sam navikao govoriti i na trgu
i kod mjenjačkih stolova, gdje su me mnogi od vas čuli,
a i drugdje, ne čudite se i ne bučite zbog toga! Ovako, d
naime, stoji stvar. Ja sam sada prvi puta stupio pred sud,

ἐπὶ δικαστήριον ἀναβέβηκα, ἔτη γεγονὼς ἑβδομήκοντα ἀτεχνῶς οὖν ξένως ἔχω τῆς ἐνθάδε λέξεως. ὥσπερ οὖν ἂν, εἰ τῷ ὄντι ξένος ἐτύγχανον ὦν, συνεγιγνώσκετε δήπου ἂν μοι εἰ ἐν ἐκείνῃ τῇ φωνῇ τε καὶ τῷ τρόπῳ ἔλεγον ἐν οἷσπερ 18 ἐτεθράμμη, καὶ δὴ καὶ νῦν τοῦτο ὑμῶν δέομαι δίκαιον, ὥς γέ μοι δοκῶ, τὸν μὲν τρόπον τῆς λέξεως ἔἴην – ἴσως μὲν γὰρ χεῖρων, ἴσως δὲ βελτίων ἂν εἴην – αὐτὸ δὲ τοῦτο σκοπεῖν καὶ τούτῳ τὸν νοῦν προσέχειν, εἰ δίκαια λέγω ἢ μὴ δικαστοῦ μὲν γὰρ αὐτῆ ἀρετῆ, ῥήτορος δὲ τάληθῆ λέγειν.

Πρῶτον μὲν οὖν δίκαιός εἰμι ἀπολογήσασθαι, ὃ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, πρὸς τὰ πρῶτά μου ψευδῆ κατηγορημένα καὶ τοὺς πρώτους κατηγορούς, ἔπειτα δὲ πρὸς τὰ ὕστερον καὶ τοὺς ὑστέρους. ἐμοῦ γὰρ πολλοὶ κατήγοροι γεγονόνασι b πρὸς ὑμᾶς καὶ πάσαι πολλὰ ἤδη ἔτη καὶ οὐδὲν ἀληθὲς λέγοντες, οὓς ἐγὼ μᾶλλον φοβοῦμαι ἢ τοὺς ἀμφὶ Ἄνυτον, καίπερ ὄντας καὶ τούτους δεινούς· ἀλλ' ἐκείνοι δεινότεροι, ὃ ἄνδρες, οἱ ὑμῶν τοὺς πολλοὺς ἐκ παίδων παραλαμβάνοντες ἐπειθόν τε καὶ κατηγοροῦν ἐμοῦ μᾶλλον οὐδὲν ἀληθές, ὡς ἔστιν τις Σωκράτης σοφὸς ἀνὴρ, τὰ τε μετέωρα φροντιστῆς καὶ τὰ ὑπὸ γῆς πάντα ἀνεζητηκῶς καὶ τὸν ἥττω λόγον κρείττω ποιῶν. οὗτοι, ὃ ἄνδρες Ἀθη- c ναῖοι, <οἱ> ταύτην τὴν φήμην κατασκεδάσαντες, οἱ δεινοὶ εἰσὶν μοι κατήγοροι· οἱ γὰρ ἀκούοντες ἡγοῦνται τοὺς ταῦτα ζητοῦντας οὐδὲ θεοὺς νομίζειν. ἔπειτὰ εἰσιν οὗτοι οἱ κατήγοροι πολλοὶ καὶ πολὺν χρόνον ἤδη κατηγορηκότες, ἔτι δὲ καὶ ἐν ταύτῃ τῇ ἡλικίᾳ λέγοντες πρὸς ὑμᾶς ἐν ἧ ἂν μάλιστα ἐπιστεύσατε, παῖδες ὄντες ἔνιοι ὑμῶν καὶ μειράκια, ἀτεχνῶς ἐρήμην κατηγοροῦντες ἀπολογουμένου οὐδενός. ὃ δὲ πάντων ἀλογώτατον, ὅτι οὐδὲ τὰ ὀνόματα οἷόν τε αὐτῶν εἰδέναι καὶ εἰπεῖν, πλην εἴ τις d κωμωδοποιὸς τυγχάνει ὦν. ὅσοι δὲ φθόνῳ καὶ διαβολῇ χρώμενοι ὑμᾶς ἀνέπειθον – οἱ δὲ καὶ αὐτοὶ πεπεισμένοι ἄλλους πείθοντες – οὗτοι πάντες ἀπορώτατοί εἰσιν· οὐδὲ γὰρ ἀναβιάσασθαι οἷόν τ' ἐστὶν αὐτῶν ἐνταυθοῖ οὐδ'

a sedamdeset mi je godina. Stoga sam nevješt i strana mi je ova vrsta govora. Pa kao što biste mi vi, da sam slučajno zaista stranac, jamačno praštali kad bih govorio onim narječjem i onako kako sam odrastao, to vas i sada s pravom, kako mi se čini, molim da mi dopustite ovaj način govora – možda će biti lošiji, a možda bolji – i da samo na to gledate i na to pazite, govorim li pravo ili ne; jer to je vrlina sučeva, a govornikova je govoriti istinu. 18

Najprije sam se, ljudi Atenjani, dužan obraniti od prijašnje lažne optužbe i prijašnjih tužitelja, a onda od kasnije i kasnijih! Protiv mene se, naime, pred vama digla sila tužitelja i odavno me tuže, već puno godina, ali ne govore ništa istinito. Njih se ja više bojim nego Anitovih drugova, iako su i ovi strašni. Ali, ljudi, oni su strašniji, jer su većinu vas još od djetinjstva mamili k sebi, uvjerali vas i optuživali me, a ništa nije bilo istina, kao: »Ima neki Sokrat, mudar čovjek, koji istražuje pojave na nebu i ispituje sve što je pod zemljom i slabiji dokaz čini jačim.« Ljudi Atenjani, oni koji su proširili takav glas, to su moji strašni tužitelji; jer oni koji to slušaju drže da čovjek koji to istražuje ni u bogove ne vjeruje! Zatim, ima mnogo tih tužitelja i optužuju već dugo vremena, a govorili su vam k tome u onoj dobi kad ste najlakše povjerovali – kad ste bili djeca, a neki od vas i mladići – tužeći me nenazodna, kad se nitko nije branio. A što je od svega najčudnije, ne znam i ne mogu kazati ni njihova imena, osim ako tko slučajno nije komički pjesnik¹. A najteže je doseći sve one koji su vas uvjerali iz zavisti i klevete ili opet sami uvjereni uvjerali druge. Nijednoga od njih nije moguće dovesti ovamo i pobiti ga, nego je nužno, braneci se, b c d

---

1 Komički su pjesnici u svojim komedijama napadali nove prosvjetitelje, a osobito Sokrata i pjesnika Euripida, jer su ih držali za glavne zastupnike tog novog smjera.

ἐλέγξαι οὐδένα, ἀλλ' ἀνάγκη ἀτεχνῶς ὥσπερ σκιαμαχεῖν ἀπολογούμενόν τε καὶ ἐλέγχειν μηδενὸς ἀποκρινομένου. ἀξιῴσατε οὖν καὶ ὑμεῖς, ὥσπερ ἐγὼ λέγω, διττούς μου τοὺς κατηγοροὺς γεγονέναι, ἐτέρους μὲν τοὺς ἄρτι κατηγορήσαντας, ἐτέρους δὲ τοὺς πάλαι οὖς ἐγὼ λέγω, καὶ οἰήθητε δεῖν πρὸς ἐκείνους πρῶτόν με ἀπολογήσασθαι καὶ γὰρ ὑμεῖς ἐκείνων πρότερον ἠκούσατε κατηγορούντων καὶ πολὺ μᾶλλον ἢ τῶνδε τῶν ὕστερον.

Εἶεν ἀπολογητέον δὴ, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, καὶ ἐπιχειρητέον ὑμῶν ἐξελέσθαι τὴν διαβολὴν ἣν ὑμεῖς ἐν πολλῷ χρόνῳ ἔσχετε ταύτην ἐν οὕτως ὀλίγῳ χρόνῳ. βουλοίμην μὲν οὖν ἂν τοῦτο οὕτως γενέσθαι, εἴ τι ἄμεινον καὶ ὑμῖν καὶ ἐμοί, καὶ πλέον τί με ποιῆσαι ἀπολογούμενον οἶμαι δὲ αὐτὸ χαλεπὸν εἶναι, καὶ οὐ πάνυ με λανθάνει οἶόν ἐστιν. ὅμως τοῦτο μὲν ἴτω ὅπη τῷ θεῷ φίλον, τῷ δὲ νόμῳ πειστέον καὶ ἀπολογητέον.

Ἀναλάβωμεν οὖν ἐξ ἀρχῆς τίς ἡ κατηγορία ἐστὶν ἐξ ἧς ἡ ἐμὴ διαβολὴ γέγονεν, ἧ δὴ καὶ πιστεύων Μέλητός με ἐγράψατο τὴν γραφὴν ταύτην. εἶεν τί δὴ λέγοντες διέβαλλον οἱ διαβάλλοντες; ὥσπερ οὖν κατηγορῶν τὴν ἀντωμοσίαν δεῖ ἀναγνῶναι αὐτῶν “Σωκράτης ἀδικεῖ καὶ περιεργάζεται ζητῶν τά τε ὑπὸ γῆς καὶ οὐράνια καὶ τὸν ἥττω λόγον κρείττω ποιῶν καὶ ἄλλους ταῦτα ταῦτα διδάσκων.” τοιαύτη τίς ἐστὶν ταῦτα γὰρ ἐωρᾶτε καὶ αὐτοὶ ἐν τῇ Ἀριστοφάνους κωμῳδίᾳ, Σωκράτη τινὰ ἐκεῖ περιφερόμενον, φάσκοντά τε ἀεροβατεῖν καὶ ἄλλην πολλὴν φλυαρίαν φλυαροῦντα, ὧν ἐγὼ οὐδὲν οὔτε μέγα οὔτε μικρὸν πέρι ἐπαῖω. καὶ οὐχ ὡς ἀτιμάζων λέγω τὴν τοιαύτην ἐπιστήμην, εἴ τις περὶ τῶν τοιούτων σοφός ἐστιν – μὴ πως ἐγὼ ὑπὸ Μελήτου τοσαύτας δίκας φεύγοιμι – ἀλλὰ γὰρ ἐμοὶ τούτων, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, οὐδὲν μέτεστιν. μάρτυρας δὲ αὖ ὑμῶν τοὺς πολλοὺς παρέχομαι, καὶ ἀξιῶ ὑμᾶς ἀλλήλους διδάσκειν τε καὶ φράζειν, ὅσοι ἐμοῦ πάποτε ἀκηκόατε διαλεγομένου – πολλοὶ δὲ ὑμῶν οἱ τοιοῦτοὶ εἰσιν – φράζετε οὖν ἀλλήλοις

boriti se kao sa sjenom i pobijati, a nitko ne odgovara. Povjerujte, dakle, i vi da su se, kao što ja kažem, na me podigli dvoji tužitelji! Jedni su me sada optužili, a drugi, e koje spominjem, davno. Pa pomislite da se moram najprije obraniti od starih! Ta i vi ste prije i mnogo više čuli one tužitelje nego ove potonje!

Neka! Treba se braniti, ljudi Atenjani, i nastojati iz vašeg srca za ovako kratko vrijeme ukloniti onu klevetu koju vi dugo vremena držite u sebi! Htio bih da se to može dogoditi tako da je nekako bolje i za vas i za mene, i da mi obrana pođe za rukom. No, mislim da je teško i dobro vidim kako je. Ipak, neka bude tako kako je bogu drago, a zakonu se valja pokoriti i braniti se. 19

Krenimo, dakle, od početka! Koja je ono optužba iz koje mi se rodila kleveta kojoj je baš Melet vjerovao i optužio me ovom tužbom? Dobro! Pa što su govorili klevetnici klevećući me? Njihovu optužbu treba, dakle, pročitati kao kakvu tužbu tužitelja: »Sokrat radi krivo i pogrešno kad istražuje ono što je pod zemljom i ono što je na nebu, pa kad slabiji dokaz čini jačim i druge to isto podučava.« c Takva je nekakva ta optužba. Ta to ste i sami gledali u Aristofanovoj komediji, kako ondje neki Sokrat lebdi i govori da hoda zrakom, i silu drugih trica i kučina naklapa; a u to se ja ništa, ni mnogo ni malo, ne razumijem. I ne govorim kao da prezirem takvu znanost, ako je tko u nečemu takvom znalac – ne dao bog da me Melet optuži tolikim tužbama! – ali u mene, ljudi Atenjani, nema ništa takvo! A za svjedoke pozivam većinu vas i molim vas da jedan drugome razlažete i kazujete tkogod me je ikada čuo kako razgovaram. A vas je takvih mnogo. Kazujte, dakle, d

εἰ πώποτε ἢ μικρὸν ἢ μέγα ἤκουσέ τις ὑμῶν ἐμοῦ περὶ τῶν τοιούτων διαλεγομένου, καὶ ἐκ τούτου γνώσεσθε ὅτι τοιαῦτ' ἐστὶ καὶ τᾶλλα περὶ ἐμοῦ ἃ οἱ πολλοὶ λέγουσιν.

Ἀλλὰ γὰρ οὔτε τούτων οὐδὲν ἐστίν, οὐδέ γ' εἴ τις ἀκηκόατε ὡς ἐγὼ παιδεύειν ἐπιχειρῶ ἀνθρώπους καὶ χρήματα πράττομαι, οὐδὲ τοῦτο ἀληθές. ἐπεὶ καὶ τοῦτο e
γέ μοι δοκεῖ καλὸν εἶναι, εἴ τις οἴός τ' εἶη παιδεύειν ἀνθρώπους ὥσπερ Γοργίας τε ὁ Λεοντῖνος καὶ Πρόδικος ὁ Κεῖος καὶ Ἰππίας ὁ Ἡλεῖος. τούτων γὰρ ἕκαστος, ὡς ἄνδρες, οἴός τ' ἐστὶν ἰὼν εἰς ἐκάστην τῶν πόλεων τοὺς νέους – οἷς ἔξεστι τῶν ἑαυτῶν πολιτῶν προῖκα συνεῖναι ὅ ἂν βούλωνται – τούτους πείθουσι τὰς ἐκείνων συνου- 20
σίας ἀπολιπόντας σφίσιν συνεῖναι χρήματα διδόντας καὶ χάριν προσειδέναι. ἐπεὶ καὶ ἄλλος ἀνὴρ ἐστὶ Πάριος ἐνθάδε σοφὸς ὃν ἐγὼ ἠσθόμην ἐπιδημοῦντα· ἔτυχον γὰρ προσελθὼν ἀνδρὶ ὃς τετέλεκε χρήματα σοφισταῖς πλείω ἢ σύμπαντες οἱ ἄλλοι, Καλλιᾶ τῷ Ἰππονίκου τοῦτον οὖν ἀνηρόμην, ἐστὸν γὰρ αὐτῷ δύο ὑεῖ:

“ὦ Καλλιᾶ”, ἦν δ' ἐγώ, “εἰ μὲν σου τῷ ὑεῖ πάλω ἢ μόσχῳ ἐγενέσθην, εἶχομεν ἂν αὐτοῖν ἐπιστάτην λαβεῖν καὶ μισθώσασθαι ὃς ἐμελλεν αὐτῷ καλῶ τε κάγαθῶ ποιήσειν b
τὴν προσήκουσαν ἀρετὴν, ἦν δ' ἂν οὗτος ἢ τῶν ἱππικῶν τις ἢ τῶν γεωργικῶν νῦν δ' ἐπειδὴ ἀνθρώπῳ ἐστόν, τίνα αὐτοῖν ἐν νῶ ἔχεις ἐπιστάτην λαβεῖν; τίς τῆς τοιαύτης ἀρετῆς, τῆς ἀνθρωπίνης τε καὶ πολιτικῆς, ἐπιστήμων ἐστίν; οἶμαι γὰρ σε ἐσκέφθαι διὰ τὴν τῶν ὑέων κτήσιν. ἐστὶν τις, ἔφη ἐγώ, ἢ οὐ;”

“Πάνυ γε”, ἦ δ' ὅς.

“Τίς”, ἦν δ' ἐγώ, “καὶ ποδαπός, καὶ πόσου διδάσκει;”

“Εὐθηνος”, ἔφη, “ὡς Σώκρατες, Πάριος, πέντε μῶν.”

Καὶ ἐγὼ τὸν Εὐθηνον ἐμακάρισα εἰ ὡς ἀληθῶς ἔχοι c
ταύτην τὴν τέχνην καὶ οὕτως ἐμμελῶς διδάσκει. ἐγὼ γοῦν καὶ αὐτὸς ἐκαλλυνόμην τε καὶ ἠβρυνόμην ἂν εἰ ἠπιστάμην ταῦτα· ἀλλ' οὐ γὰρ ἐπίσταμαι, ὡς ἄνδρες Ἀθηναῖοι.

jedan drugome je li tko od vas ikada čuo da ja, bilo malo ili mnogo, o takvim stvarima razgovaram! I potom ćete razabrati da je tako i s ostalim što većina o meni govori.

Naime, ništa od toga ne postoji, a ako ste čuli da ja nastojim odgajati ljude i za to uzimam novac, ni to nije istina. Pa i to mi izgleda lijepim, ako bi tko bio sposoban odgajati ljude kao Gorgija Leontinjanin, Prodik Kejanin i Hipija Eliđanin. Ta, ljudi, svaki od njih, kakav već jest, ide od grada do grada pa nagovara mladiće koji se mogu badava družiti s kime god hoće od svojih sugrađana, da se ostave onoga društva i da se družu s njim, da mu daju novac i da mu još budu zahvalni! Osim toga, ovdje je i mudrac Paranin za kojega sam doznao da je među nama. Slučajno sam se sastao s čovjekom koji je sofistima platio više nego svi ostali skupa – s Kalijom Hiponikovim. Njega, dakle, upitah, jer u njega su dva sina: 20

– Kalijo – rekoh ja – da su ti se sinovi rodili kao ždrebad ili telad, morali bismo im uzeti i najmiti nadglednika koji će ih učiniti valjanima i dobrima u onakvoj vrlini kakva im pripada; to bi bio ili kakav konjušar ili ratar. Ali ovako, kad su ljudi, koga im imaš na umu uzeti za nadglednika? Tko se razumije u takvu ljudsku i građansku vrlinu? Mislim da si razmislio, jer imaš sinove. Ima li koga, rekoh ja, ili nema? b

– Svakako – reče.

– Tko je taj – rekoh ja – odakle je i za koliko podučava?

– Euen Paranin, Sokrate – reče – za pet mina.

I ja sam Euenta držao sretnim ako on doista posjeduje tu vještinu i ako za tako primjerenu cijenu podučava. Ja bih se doista i sâm gizdao i razmetao da to znam. Ali ne znam, ljudi Atenjani! c

Ἵπολάβοι ἀν οὖν τις ὑμῶν ἴσως· “Ἄλλ, ὃ Σώκρατες, τὸ σὸν τί ἐστὶ πρᾶγμα; πόθεν αἱ διαβολαὶ σοὶ αὐταὶ γεγόνασιν; οὐ γὰρ δήπου σοῦ γε οὐδὲν τῶν ἄλλων περιττώτερον πραγματευομένου ἔπειτα τοσαύτη φήμη τε καὶ λόγος γέγονεν, εἰ μὴ τι ἔπραττες ἄλλοῖον ἢ οἱ πολλοί. λέγε οὖν ἡμῖν τί ἐστὶν, ἵνα μὴ ἡμεῖς περὶ σοῦ αὐτοσχεδιάζωμεν.” d

Ταυτὶ μοι δοκεῖ δίκαια λέγειν ὁ λέγων, καὶ γὰρ ὑμῖν πειράσομαι ἀποδειξάσαι τί ποτ' ἐστὶν τοῦτο ὃ ἐμοὶ πεποιήκεν τό τε ὄνομα καὶ τὴν διαβολήν. ἀκούετε δὴ, καὶ ἴσως μὲν δόξω τισὶν ὑμῶν παίζειν· εὗ μέντοι ἴστε, πᾶσαν ὑμῖν τὴν ἀλήθειαν ἐρῶ. ἐγὼ γάρ, ὃ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, δι' οὐδὲν ἄλλ' ἢ διὰ σοφίαν τινὰ τοῦτο τὸ ὄνομα ἔσχηκα. ποίαν δὴ σοφίαν ταύτην; ἥπερ ἐστὶν ἴσως ἀνθρωπίνη σοφία: τῷ ὄντι γὰρ κινδυνεύω ταύτην εἶναι σοφός. οὗτοι δὲ τάχ' ἂν, οὐς ἄρτι ἔλεγον, μείζω τινὰ ἢ κατ' ἀνθρώπον σοφίαν σοφοὶ e εἶεν, ἢ οὐκ ἔχω τί λέγω οὐ γὰρ δὴ ἔγωγε αὐτὴν ἐπίσταμαι, ἀλλ' ὅστις φησὶ ψεύδεται τε καὶ ἐπὶ διαβολῇ τῇ ἐμῇ λέγει. καὶ μοι, ὃ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, μὴ θορυβήσητε, μηδ' ἐὰν δόξω τι ὑμῖν μέγα λέγειν· οὐ γὰρ ἐμὸν ἐρῶ τὸν λόγον ὃν ἂν λέγω, ἀλλ' εἰς ἀξιόχρεων ὑμῖν τὸν λέγοντα ἀνοίσω. τῆς γὰρ ἐμῆς, εἰ δὴ τίς ἐστὶν σοφία καὶ οἷα, μάρτυρα ὑμῖν παρέξομαι τὸν θεὸν τὸν ἐν Δελφοῖς. Χαιρεφῶντα γὰρ ἴστε που. Οὗτος ἐμὸς τε ἐταῖρος ἦν ἐκ νέου καὶ ὑμῶν τῷ πλήθει 21 ἐταῖρός τε καὶ συνέφυγε τὴν φυγὴν ταύτην καὶ μεθ' ὑμῶν κατήλθε. καὶ ἴστε δὴ οἷος ἦν Χαιρεφῶν, ὡς σφοδρὸς ἐφ' ὅτι ὀρμήσειεν. καὶ δὴ ποτε καὶ εἰς Δελφοὺς ἐλθὼν ἐτόλμησε τοῦτο μαντεύσασθαι – καί, ὅπερ λέγω, μὴ θορυβεῖτε, ὃ ἄνδρες – ἦρετο γὰρ δὴ εἰ τις ἐμοῦ εἴη σοφώτερος. ἀνεῖλεν οὖν ἡ Πυθία μηδένα σοφώτερον εἶναι. καὶ τούτων πέρι ὁ ἀδελφὸς ὑμῖν αὐτοῦ οὕτωσι μαρτυρήσει, ἐπειδὴ ἐκεῖνος τετελεῦτηκεν.

Σκέψασθε δὴ ὧν ἕνεκα ταῦτα λέγω· μέλλω γὰρ ὑμᾶς b διδάξειν ὅθεν μοι ἡ διαβολὴ γέγονεν. ταῦτα γὰρ ἐγὼ ἀκούσας ἐνεθυμούμην οὕτως: Τί ποτε λέγει ὁ θεός, καὶ

No možda bi netko od vas mogao reći: »Ali, Sokrate, što je tvoj posao? Odakle o tebi te klevete? Ta da se nisi bavio ničim osobitijim nego ostali, valjda se onda ne bi proširili toliki glas i priča. Mora da si radio nešto drukčije nego većina. Kazuj nam, dakle, što je to, da ne sudimo o tebi naprečac!« d

Tko to kaže, čini mi se da pravo govori. I ja ću vam pokušati pokazati, što je to što je meni donijelo to ime i tu klevetu. Slušajte dakle! Možda će se nekima od vas učiniti da se šalim, ali dobro znajte da ću vam reći svu istinu. Ja, ljudi Atenjani, nisam to ime dobio ni za što drugo nego za nekakvu mudrost! Pa za kakvu to mudrost? Za mudrost koja je možda ljudska. Jer zaista, čini se da sam u njoj vješt. A oni, koje sam maločas spominjao, možda su vješti e u nekoj većoj mudrosti nego je ljudska, ali ne znam što da kažem. Ja je bar ne znam; a tko to tvrdi, laže i govori da me okleveće. I nemojte, ljudi Atenjani, udariti u buku ni ako vam se učini da se hvalim! Neću, naime, govoriti svoje riječi koje ću izreći, nego ću se pozvati na vama vjerodostojna govornika. Za svoju mudrost, ako je koja i kakva, pružit ću vam za svjedoka boga u Delfima. Ta Herefonta vjerojatno znate. To je moj prijatelj iz mladih dana i kao 21 pristaša vaše pučke stranke bio je zajedno s vama izgnan u progonstvo i s vama se vratio. A znate i kakav je bio Herefont, kako je bio žestok kad bi se čega prihvatio. Tako jednom ode i u Delfe i ovo se usudi zapitati proročište – ali, ljudi, nemojte, kako rekoh, bućati! – upita, dakle, je li tko mudriji od mene. Pitija odvrati da nitko nije mudriji. I to će vam ovaj njegov brat posvjedočiti, jer je onaj umro.

A pogledajte zašto to govorim! Hoću vas uputiti odakle b je nastala ova kleveta o meni. Kad sam ja, naime, to čuo,

τί ποτε αἰνίττεται; ἐγὼ γὰρ δὴ οὔτε μέγα οὔτε σμικρὸν
 σύνοιδα ἐμαυτῷ σοφὸς ὢν τί οὖν ποτε λέγει φάσκων ἐμὲ
 σοφώτατον εἶναι; οὐ γὰρ δήπου ψεύδεται γε· οὐ γὰρ θέμις
 αὐτῷ. καὶ πολὺν μὲν χρόνον ἠπόρουσεν τί ποτε λέγει· ἔπειτα
 μόγις πάνυ ἐπὶ ζήτησιν αὐτοῦ τοιαύτην τινὰ ἐτραπόμην.
 ἦλθον ἐπὶ τινὰ τῶν δοκούντων σοφῶν εἶναι, ὡς ἐνταῦθα c
 εἶπερ που ἐλέγξων τὸ μαντεῖον καὶ ἀποφανῶν τῷ χρησμῷ
 ὅτι· “Οὗτος δὲ ἐμοῦ σοφώτερός ἐστι, σὺ δ’ ἐμὲ ἔφησθα.” δι-
 ασκοπῶν οὖν τοῦτον – ὄνοματι γὰρ οὐδὲν δέομαι λέγειν,
 ἦν δέ τις τῶν πολιτικῶν πρὸς ὃν ἐγὼ σκοπῶν τοιοῦτόν τι
 ἔπαθον, ὃ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, καὶ διαλεγόμενος αὐτῷ –
 ἔδοξέ μοι οὗτος ὁ ἀνὴρ δοκεῖν μὲν εἶναι σοφὸς ἄλλοις τε
 πολλοῖς ἀνθρώποις καὶ μάλιστα ἑαυτῷ, εἶναι δ’ οὐ κάπει-
 τα ἐπειρώμην αὐτῷ δεικνύουσι ὅτι οἷοιτο μὲν εἶναι σοφός,
 εἶη δ’ οὐ. ἐντεῦθεν οὖν τούτῳ τε ἀπηχθόμην καὶ πολλοῖς d
 τῶν παρόντων πρὸς ἑμαυτὸν δ’ οὖν ἀπιῶν ἐλογιζόμεν ὅτι
 τούτου μὲν τοῦ ἀνθρώπου ἐγὼ σοφώτερός εἰμι· κινδυνεύει
 μὲν γὰρ ἡμῶν οὐδέτερος οὐδὲν καλὸν κάγαθον εἰδέναί,
 ἀλλ’ οὗτος μὲν οἶεται τι εἰδέναί οὐκ εἰδώς, ἐγὼ δέ, ὥσπερ
 οὖν οὐκ οἶδα, οὐδὲ οἶομαι· ἔοικα γοῦν τούτου γε σμικρῷ
 τινι αὐτῷ τούτῳ σοφώτερος εἶναι, ὅτι ἂ μὴ οἶδα οὐδὲ οἶο-
 μαι εἰδέναί. ἐντεῦθεν ἐπ’ ἄλλον ἦα τῶν ἐκείνου δοκούντων
 σοφωτέρων εἶναι καὶ μοι ταῦτα ταῦτα ἔδοξε, καὶ ἐνταῦθα e
 κάκεινῳ καὶ ἄλλοις πολλοῖς ἀπηχθόμην.

Μετὰ ταῦτ’ οὖν ἤδη ἐφεξῆς ἦα, αἰσθανόμενος μὲν [καὶ]
 λυπούμενος καὶ δεδιώς ὅτι ἀπηχθανόμην, ὅμως δὲ ἀνα-
 γκαῖον ἐδόκει εἶναι τὸ τοῦ θεοῦ περὶ πλείστου ποιεῖσθαι
 – ἰτέον οὖν, σκοποῦντι τὸν χρησμὸν τί λέγει, ἐπὶ ἅπαντας
 τούς τι δοκοῦντας εἰδέναί. καὶ νῆ τὸν κύνα, ὃ ἄνδρες 22
 Ἀθηναῖοι – δεῖ γὰρ πρὸς ὑμᾶς τάληθῆ λέγειν – ἢ μὴν ἐγὼ
 ἔπαθόν τι τοιοῦτον· οἱ μὲν μάλιστα εὐδοκιμοῦντες ἔδοξαν
 μοι ὀλίγου δεῖν τοῦ πλείστου ἐνδεεῖς εἶναι ζητοῦντι κατὰ
 τὸν θεόν, ἄλλοι δὲ δοκοῦντες φαυλότεροι ἐπιεικέστεροι
 εἶναι ἄνδρες πρὸς τὸ φρονίμως ἔχειν. δεῖ δὴ ὑμῖν τὴν ἐμὴν

mislio sam ovako: što to kaže bog, što to zagonetno govori? Ta ja nisam ni mnogo ni malo svjestan da sam mudar. Što, dakle, kaže kad veli da sam ja najmudriji? Valjda ne laže. Ta ne dolikuje mu! I dugo vremena nisam znao što kaže, a onda sam se jedva jedvice dao na to da ga ispitam. Dođoh k jednomu koji je bio na glasu da je mudar, da bih tu, ako igdje drugdje, opovrgao proročanstvo i pokazao c proroštvu: »Taj je od mene mudriji, a ti si reklo da sam ja!« Ispitivao sam ga, dakle – nije potrebno da mu spominjem ime, a bio je jedan od državnika, koga sam motrio – i dogodilo mi se, ljudi Atenjani, ovako nešto: u razgovoru mi se učinilo da se taj čovjek čini mudar mnogim drugim ljudima i ponajviše sebi, a nije! Onda sam mu pokušavao d dokazati kako misli da je mudar, a nije! I tako postadoh mrzak njemu i mnogima nazočnima, pa sam odlazeći razmišljao sam u sebi kako sam ja od toga čovjeka mudriji; čini se, naime, da nijedan od nas dvojice ne zna ništa dobro ni valjano, ali taj misli da zna, a ne zna, a ja, kao što ne znam, ni ne mislim da znam; i čini se barem da sam od njega nešto malo mudriji baš po tome što ono što ne znam i ne mislim da znam. Zatim odoh do drugoga, do jednoga od onih koji su mislili da su pametniji od onoga. I učini mi se to isto. I tako postadoh mrzak i njemu i mno- e gima drugima.

Zatim sam sve redom išao dalje. Pa makar sam i sa žalošću i sa strahom vidio kako postajem mrzak, ipak sam mislio kako je nužno nadalje cijeniti onu božju riječ, da moram ispitivati proroštvo što kaže, pa ići k svim ljudima koji misle da nešto znaju. I tako mi psa, ljudi Atenjani – 22
trebam vam kazati istinu – zaista mi se dogodilo ovako nešto: dok sam istraživao prema božjem nalogu, oni koji su bili najviše na glasu gotovo su mi se učinili najograničenijim ljudima, a drugi, naoko lošiji, po razboritosti va-

πλάνην ἐπιδειῖξαι ὥσπερ πόνους τινὰς πονουῦντος ἵνα μοι καὶ ἀνέλεγκτος ἢ μαντεία γένοιτο. μετὰ γὰρ τοὺς πολιτικούς ἦα ἐπὶ τοὺς ποιητὰς τοὺς τε τῶν τραγωδιῶν καὶ τοὺς τῶν διθυράμβων καὶ τοὺς ἄλλους, ὡς ἐνταῦθα ἐπ' αὐτοφώρῳ καταληψόμενος ἐμαυτὸν ἀμαθέστερον ἐκείνων ὄντα. ἀναλαμβάνων οὖν αὐτῶν τὰ ποιήματα ἃ μοι ἐδόκει μάλιστα πεπραγματεῦσθαι αὐτοῖς, διηρώτων ἂν αὐτοὺς τί λέγοιεν, ἴν' ἅμα τι καὶ μανθάνοιμι παρ' αὐτῶν. αἰσχύνομαι οὖν ὑμῖν εἰπεῖν, ὧ ἄνδρες, τάληθ' ὅμως δὲ ῥητέον. ὡς ἔπος γὰρ εἰπεῖν ὀλίγου αὐτῶν ἅπαντες οἱ παρόντες ἂν βέλτιον ἔλεγον περὶ ὧν αὐτοὶ ἐπεποιήκεσαν. ἔγνω οὖν αὖ καὶ περὶ τῶν ποιητῶν ἐν ὀλίγῳ τοῦτο, ὅτι οὐ σοφία ποιοῖεν ἃ ποιοῖεν, ἀλλὰ φύσει τινὶ καὶ ἐνθουσιάζοντες ὥσπερ οἱ θεομάντεις καὶ οἱ χρησμοδοί· καὶ γὰρ οὗτοι λέγουσι μὲν πολλὰ καὶ καλά, ἴσασι δὲ οὐδὲν ὧν λέγουσι. τοιοῦτόν τί μοι ἐφάνησαν πάθος καὶ οἱ ποιηταὶ πεπονθότες, καὶ ἅμα ἠσθόμην αὐτῶν διὰ τὴν ποίησιν οἰομένων καὶ τᾶλλα σοφωτάτων εἶναι ἀνθρώπων ἃ οὐκ ἦσαν. ἀπῆρα οὖν καὶ ἐντεῦθεν τῷ αὐτῷ οἴομενος περιγεγονέναι ὅπερ καὶ τῶν πολιτικῶν.

Τελευτῶν οὖν ἐπὶ τοὺς χειροτέχνας ἦα· ἐμαυτῷ γὰρ συνηῖδη οὐδὲν ἐπισταμένῳ ὡς ἔπος εἰπεῖν, τούτους δὲ γ' ἦδη ὅτι εὐρήσοιμι πολλὰ καὶ καλά ἐπισταμένους. καὶ τούτου μὲν οὐκ ἐψεύσθην, ἀλλ' ἠπίσταντο ἃ ἐγὼ οὐκ ἠπιστάμην καὶ μου ταύτῃ σοφώτεροι ἦσαν. ἀλλ', ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ταυτόν μοι ἔδοξαν ἔχειν ἀμάρτημα ὅπερ καὶ οἱ ποιηταὶ καὶ οἱ ἀγαθοὶ δημιουργοί – διὰ τὸ τὴν τέχνην καλῶς ἐξεργάζεσθαι ἕκαστος ἡξίου καὶ τᾶλλα τὰ μέγιστα σοφωτάτος εἶναι – καὶ αὐτῶν αὕτη ἢ πλημμέλεια ἐκείνην τὴν σοφίαν ἀποκρύπτειν ὥστε με ἐμαυτὸν ἀνερωτᾶν ὑπὲρ τοῦ χρησμοῦ πότερα δεξαίμην ἂν οὕτως ὥσπερ ἔχω ἔχειν, μήτε τι σοφὸς ὦν τὴν ἐκείνων σοφίαν μήτε ἀμαθὴς τὴν ἀμαθίαν, ἢ ἀμφοτέρα ἃ ἐκεῖνοι ἔχουσιν ἔχειν. ἀπεκρινάμην οὖν ἐμαυτῷ καὶ τῷ χρησμῷ ὅτι μοι λυσιτελοῖ ὥσπερ ἔχω ἔχειν.

ljanijim. I doista, trebam vam pokazati svoje tumanje, kako sam se kao nekakvom mukom mučio da mi proroštvo ne bude pobijeno. Poslije državnika odoh do tragičkih i ditirampskih pjesnika i do ostalih, da se ovdje zateknem kao tat u krađi, da sam veća neznalica nego oni. Uzimajući, dakle, njihove pjesme za koje mi se činilo da su ih najviše dotjerali, pitao bih ih što kažu, da bih nešto i naučio od njih. Stid me je, doista, ljudi, kazati vam istinu, ali ipak je moram reći! Gotovo su, takoreći, svi nazočni bolje od njih tumačili ono što su oni sami bili ispjevali. Pa razabrah doskora i kod pjesnika, da ne stvaraju pjesme mudročću, nego nekim prirodnim darom i u zanosu, kao vračevi i proroci. Ta i ovi govore mnoge lijepe stvari, ali ne znaju ništa od onoga što govore. Učinilo mi se da se tako nešto dogodilo i pjesnicima. I ujedno opazih kako oni zbog pjesništva misle da su i inače najmudriji ljudi, a nisu. Odoh, dakle, i odavde, a držao sam da sam ih natkrilio onim istim čime sam natkrilio i državnike.

Napokon, eto me kod rukotvoraca! Bio sam u duši uvjeren da takoreći ništa ne znam, a njih ću, znao sam, naći kako mnogo toga lijepoga znaju. I u tome se doista ne prevarih. Znali su što ja nisam znao i time su od mene bili mudriji. Ali, ljudi Atenjani, učini mi se da istu pogrešku kao i pjesnici čine i valjani zanatlije. Zato što lijepo obavlja svoj zanat, svatko je mislio da je i inače najpametniji u najzamašnjim stvarima, te je ta njihova mana zasjenjivala ono znanje. Stoga pitah sâm sebe u ime proroštva bih li volio biti onakav kakav jesam – a niti sam mudar u njihovoj mudrosti niti neznalica po onakvu neznanju – ili imati ono oboje što oni imaju. Odgovorih sâm sebi proroštvu da mi je korisnije biti onakav kakav jesam.